

A MAI MAGYAR KÖZÉPOSZTÁLY IDEOLÓGUSAI

Irta: KEMÉNY GÁBOR (Budapest)

A magyar középosztályt a történelmi tradíciók, a kormánypárti módszerek s a szociális gátlások egyformán determinálták újabban is a mentalitásbeli statusquo fenntartására. A háború ellen eszébe sem jutott tiltakozni, a végső győzelemben pillanatra sem kételkedett, az országnak és saját régi pozíciójának összeomlása s a forradalmak majdnem egyszerre döbentették a megváltozott viszonyokra. Hozzá volt szokva az engedelmességhez és mint minden kormányt, a Tanácsköztársaság kormányát is szívesen kiszolgálta volna. Törvényalkotásra, iskolák vezetésére, sőt az irodalom irányítására is bőven akadtak vállalkozó szellemek a régi polgári ideológia hajlongó dervisei között. A gyorsan pergő események megtanították arra, hogy álarcát villámgyorsasággal változtassa meg, mikor új nap kel fel a láthatáron. Alig telt el kilenc hónap s máris átvedlett az októbrizmuson, a bolsevizmuson s természetesen, hogy szívből üdvözölte az ellenforradalmat, mert ennek a pártolásához nem kellett álarcot tennie. Elővehette régi, hazafias, de antiszociális frázisait, — csak a régi pozícióját nem lelte már. Gazdasági helyzete új szociális megfontolást követelt, amire hiányzott az értelmi és szociális ráneveltsége. Azt még a legsötétebb reakciók is érezték, hogy nem lehet ott folytatni, ahol 1914-ben vagy 1918-ban abbahagyták: — de hova forduljanak új ideológiáért? Lehetett-e az ellenforradalom atmoszférájában a háború előtti magyar radikálisokhoz fordulni? Nem lehetett, mert az ellenforradalom új magyarsága a radikálizmust idegen szellemi terméknek tartotta s azért sem lehetett, mert a háború előtti radikalizmus vezetői nem voltak láthatók. Ady Endre már nem élt, az emigránsok a határon kívül, az októberi Móricz Zsigmond a régmúltba menekül s történelmi regényeihez gyűjt anyagot.

Az októberi Móricz Zsigmondnak még belső ügye a magyar átalakulás, melynek alfája és omegája a földreform. Reformgondolatait eddig tételesen nem fejezte ki, de regény alakjai nagy problémáktól terhesek. Hősei nem igazi parasztok, (parasztoknak nagyon is urak) és nem igazi urak, (uraknak nagyon is parasztok) de a magyar sorsprobléma hordozói. 1918-ban elérkezettnek látszik a megvalósulás ideje. Móricz elmegy a nép közé! „Földosztó“ parasztok közt jár Kisujszálláson, Kabán, Balmazújvároson stb. stb. Népszavazás című szociálpolitikai tanulmányában számol be tapasztalatairól. Élesen világít rá a parasztok és urak ősi, ellenséges viszonyára. Bevilágít a cselédnyomor rejtelseibe s az igazságtalan adózás dzsungeljébe. (Balmazújváros lakói 6000 hold után több adót fizetnek, mint az uraság 38.000 hold után). Rámutat arra a tragikus szakadásra, amelyben a középiskolába került parasztgyerek ruhájával együtt multját, emlékeit, régi életirányát, egész parasztgyéniségét leveti, miután elhítetik vele, hogy szülei alsóbbrendű lények és „csak ha miniszter lesz, vagy egri érsek, akkor engedheti meg magának azt a szeszélyt, hogy anyját felhozza egy napra s bizalmas körben az asztalfőre ültesse „egyszerű, de becsületes“ szülőjét.“ M. Zs. 1918 előtt csak regényalakjaival élesztgeti a magyarság, elsősorban a magyar értelmiség szunnyadó szociális lelkiismeretét; 1918-ban, mikor megindul a nyílt harc a két kulturális

rétég között, szociológiai argumentumokkal szeretné alátámasztani eddigi gondolatait. Egynek vallja magát a ninestelen tömeggel s valóságos próféta ihlettel inti a szellemi és földi kincsek birtokosait, hogy addig segítsenek, amíg nem késő... „A tömegek tapogatózó lelke gyorsan tud rombadönteni világokat... Ha a vezető értelmiség nem érti meg a milliók sorsadta igazságát, akkor az történhetik, ami történt a magas és csillogó görög műveltség eloszlása, a római birodalom szétbomlása által: az élet tejfelében habzsoló réteg elmulik minden kiváltságával, kulturájával, tudományával, művészetével együtt: szétgázolva a tömeg tipró sarka alatt s törmelékeit, emlékeit csak majd évszázadok múlva fogják felfedezni kutatók s megértve csodálni.“ S végül ezt a jóslatszerű, népies szólást idézi: „Egy tavasznak se szabad megjönni, hogy meg ne változzon a világ“... Nos: eljött sok tavasz és a világ nem akart megváltozni. M. Zs. pedig elhallgatott. A közeli és távoli multba menekül s az utolsó tíz évben (az 1933 elején megjelent *Rokonok* című regényén kívül) az Uri muri az egyetlen műve, melyben újra felszínre kerül a magyarság megoldatlan problémája. A környezetéből kinőtt magyar ember lelki meghasonlását, a népi és úri osztály közti ellentétet, az európaivá váló magyar kettős életét ábrázolja benne... Kivezető út nincs... Az „Ég a kunyhó, ropog a nád“ vad, kísérteties éneklése közben tűz támad, füstfelhők törnek az ég felé, miközben a regény hőse szívenlövi magát... Ropog a tűz, az állatok veszettül bögnek, ordítanak... Hajnalban, az Alföld közepén egy tüzfáklya mutat az égre, a tűz, a szent tűz, mely minden rosszat megemészt... A vigjátékká átdolgozott műben az író happy enddel végzi... Az előzmények változatlanok, de a hős kezéből egy mentő angyal kirántja a revolvert, megbékül és — továbbra is úri muri marad a magyar élet... Ez más szóval azt jelenti, hogy a problémák megoldatlanok maradnak, az író belefáradt s nem vesződik többé velük...

Móricz Zsigmondhoz tehát nem fordulhattak azok a magyar középosztálybeliek, akik a szociális kérdésekre feleltek. Annál fatálisabb hatása alá kerülnek Szabó Dezső-nek, akinél szuggeralóbb hatást alig gyakorolt még író erre az osztályra. Irói talentumán kívül hatásának két oka van: 1. Ő maga is egész szenvedélyével és meggyőződésével belekerült az ellenforradalom fajvédő áramlatába; 2. szokatlan erkölesi bátorsága, mellyel a fajvédelmi kurzust támadta, miután — elég hamar — annak népellenes szándékairól meggyőződött. Ez a látszólagos kettősség érthetővé teszi, hogy Szabó Dezsőt sokan félreértették; sokan az érenyeit tartották bűnnek, mások a tévedéseit tartották útmutató dogmának. Kevesen tudták hatása alól menekülni, de még kevesebben tudták követni. Ez utóbbi két forrásból is következett: 1. a magyar középosztály örökletes képtelensége arra, hogy a társadalmi fejlődésén végignézen, 2. azok a belső ellenmondások, melyek Sz. D. munkáját meghatározzák. Ez utóbbiak már az *Elsodort Falu*-ban nagy erővel jelentkeznek. Gondoljunk a könyv megjelenési idejére. Kitér az októberi forradalom, de a lelkek nem voltak rá komolyan, tudatosan felkészülve. A forradalom elvetélt: a föld népe nem jut földhöz, a középosztály nem evickél ki a lakájsorsból, az intelligencia az ország minden tájáról Budapestre özönlik. Ebben a nagy kijátszottságban írja meg Szabó Dezső az *Elsodort Falu*t, felvetve a legtermészetesebb kérdést: az idegen népfajok Magyarország testéből oldották meg a maguk problémáit — hát itthon hogyan állunk a magyar fajjal? A levert, megszegyenített faj minden panasza, megálázása prófétikus megérzéssé nő Sz. D. lelkében s ebből a szenvedélyes megérzésből következik az író nagy, belső ellenmondása: a magyar

fajjal szemben győzedelmes fajokat lát nemcsak az új határokon kívül, de azokon belül is. A magyar faj kérdését — itthoni viszonylatban is — a zsidó, szláv és germán sorssal állítja szembe s ezzel — nolens volens — még jobban elidegeníti az amúgy is idegenkedő középosztályt a szocializmustól, a radikálizmustól s azt a téves hitet ébreszti fel benne, hogy pl. a zsidóság a radikálizmusban és szocializmusban, mint faj érvényesül. (Sz. D. tudhatja legjobban, hogy ez nem így van. Már 1913-ban a magyar protestantizmus renaissance-a által szerette volna biztosítani a magyar jövőt: „Magyarország jövőjére nagy nyereség volna, ha a protestantizmus, ez a hatalmas szolidaritás, a szocializmus harcok orgánumává válna.“ Sz. D. biztosan nem azért akarta ezt, hogy elzsidósítsa a protestáns egyházat.) Ami pedig a germán és szláv fajnak a magyar faj rovására való érvényesülését illeti, ez ismét szociológiai tévedés. Az országnak teljesen mindegy, hogy tősgyökeres magyarok (Tisza István) vagy germán származású magyarok (Rákosi Jenő) irányítják. Az Elsodort Falu irányának jellemzését azonban nem merithetjük ki a fajvédelmi jelzővel. A megoldást kereső magyarok a fajvédelem Szabó Dezső-i átfogásáig nem tudnak felérni: leegyszerűsítve csak antiszemitizmust látnak a könyvben. S ezért lelkesülnek érte. Holott a könyvnek radikális-szociális tendenciája van. A magyar középosztály determináltsága jelentkezik abban, hogy idegenül fordul el Sz. D. elgondolásának egészséges részétől. Így maradt itt mindenki egyedül, aki az erők kifejlődését egészen akarta. A kiegyezés utáni korszakban Ady elgondolásában nyilatkozik meg először a korkövetelte szintézis. Szabó Dezső viszont nemcsak végigérzi és végigtekinti a kérdést, de teljes összefüggésében, egészében és jellemző részleteiben ki is fejtja a tulajdonképpeni problémát. A magyar középosztály kérdésését a többi osztályokkal való összefüggésében látja. Új magyar ideológia felé e tanulmány sorozatában (Élet és Irodalom, 1930.) élesen rávilágít az arisztokrata osztály öncélúságára, a munkásosztály céltudatosságára s a középosztály céltalan vergődésére. Gondolatmenete: nálunk a magyar középosztályon, melyet a tudomány, művészet emberein kívül az iparosok, kereskedők alkottak kapitalista réteg emelkedett, mely összefogott az arisztokráciával és klérussal. Ez az új kapitalista réteg a legkönnyörtelenebb osztályuralom fenntartására igyekszik s ezzel az osztályuralommal szemben a középosztály legértékesebb része, amelyiknél a szakműveltség szellemi kulturával egyesül, teljesen tájékozatlannak, szervezetlennek, ügyefogyottnak érzi magát. Ez az osztály — Sz. D. megállapítása szerint — „képtelen az intellektuson nyugvó disciplinára, alkalmas a szolgaság legaljasabb nemére, hogy egy nagyobb hatalom mindenre kapható eszköze legyen.“ A nagyobb hatalom az arisztokrácia, melynek történelmi érdemeit Sz. D. kétségbe vonja: az arisztokrácia harcok érdemei nem egyebek, mint a személyes birtoklás tényei; a világháború után egyetlen történelmi osztály a dolgozó magyar milliók tömegei: a falu népe s a munkásosztály... A magyar középosztály s irodalma csak függvénye az uralkodó osztálynak. Sz. D. javaslatai: a nagybirtok teljes megszüntetése, a főrendiház eltörlése, a születési jogok kiirtása, az egyházi uradalmak felosztása s a papságnak pusztán a vallásos misszióra való irányítása. Sz. D.-nek nagyon is igaza volt a magyar középosztály jellemzésében s ezért érthető, hogy a középosztály a maga erejével nem tudott ilyen gyökeres változásokat elősegíteni. Ez az elmaradt, szolgálalkú, a dolgozó osztályokkal sem szellemi, sem erkölcsi szolidaritást nem érző, nemzetiségekkel, munkásokkal, parasztokkal szemben gyűlölködő középosztály sem arra nem volt képes,

hogy a háború vérpazarlásai ellen felemelje szavát, sem arra, hogy a kritikus időben a kiváltságokat megsemmisítse s a magyar államot a dolgozó erők demokráciájává tegye... Itt ismét rá kell mutatnunk Sz. D. tévedésére. Hogyan teremtette volna meg az ellenforradalom véres mámorában ez a középosztály a dolgozó milliók nagy szolidaritását, mikor még az októberi forradalom mellé sem tudott őszintén odaállni? Ennek a középosztálynak nem realitások kellettek, nem összefogó eszmék, de romantikus ábrándokra vagy gyilkos széthúzásokra vezető délibábok, Turanizmus kellett ennek az osztálynak, melyről Sz. D. az Élet és Irodalom 1923. évfolyamában — sarlatánnak személyesítve meg, — így ír: „tolvaj kezei szétkutatnak a zsebekben és szivekben. A középosztály lelkesül azon, hogy egy soha meg nem történt multat játszanak.“ Nagyon igaz ez a megállapítása, viszont itt azok ellen a szellemek ellen küzd, amelyeket 1919-ben ő maga is segített a világra hozni, a fajvédelmi gondolat szenvedélyes propagálásával.

Az Élet és Irodalom u. e. évfolyamában Levél a tisztviselő-kérdésről címen válaszul egy nyomorúsága miatt panaszkodó tanárnak, ki még panaszai után is kijelenti, hogy „ideáлизmusát“ nem vesztette el és nehéz küzdelmében is tisztelni fogja „a kellő határokat.“

Sz. D. korlátoltságukért hazaárulóknak nevezi a tisztviselőket s többek közt így ír: „Önöknek látniok kellene, hogy a mai állam kapitalista erőhatalmi tényezők intézménye, hogy a magyarság fenmaradásának primitív feltétele, hogy az állam átalakuljon a magyarság dolgozó tömegeinek jogi intézményévé... Mi lett volna az Önök teendője? Megteremteni az összes dolgozó kéz és dolgozó agy egyetemes szolidaritását az országban... ahol egyetlen óriási szervezetben, egyetlen disciplina alatt, egységes stratégiával és eszközökkel kiesikarták volna a jogtalan erők kezéből a minden becsületes munkát jogaihoz juttató magyar demokráciát.“

Igaz, hogy itt sincs világos célkitűzés s az aposztrofált kapitalista tényezőkkel szemben nincs szembeállítva a szocialista tényezők erőhatalma s a termelő eszközök egyeduralmával szemben a termelő eszközök köztulajdonba vétele, de legalább kifejezetten a dolgozó emberek szolidaritásáról van szó, mely magában véve is több az igazi turanizmus és igazi fajvédelem ködös elméleteinél is...

Sz. D. a középosztály összetételének analizisében sem tud a faji szemponttól megszabadulni. Ideszámítja: 1. a nemességet, mely „új dolgokkal nem szerette lökdösetni lelki pocakját“; 2. a falusi népből; 3. a munkásságból felvergődött elemeket; 4. a germán, szláv, zsidó származásúakat... Szinte lidérenyomásként tér újra meg újra vissza az a gondolata, hogy a negyedik csoport, mint magyargyilkos kurzus árt a magyarságnak. Így azután a fajvédelmi gondolat gátlásai miatt Sz. D. nem tud megnyugtató szociológiai megoldásokig eljutni, ha a magyar társadalmi élet jellemére, multjára, őshibáira, szerkezetére és még kiaknázatlan lehetőségeire szokatlan erővel is világít rá. A magyar középosztály előtt a szociális látóképesség végtelen lehetőségeit nyitotta meg. A magyar középosztály azonban nem azt veszi ki Sz. D. munkáiból, ami azokban teremtő (az esedékes magyar forradalmi átváltozás gondolatát), hanem azt, ami bomlasztó (a fajvédelem irreális eszméjét). Így lehetetlen volt a további bomlást, anyagi és erkölcsi lezüllést elkerülni.

1929-ben Vámbéry Rusztem szerette volna a középosztályt megnyerni az — értelmiség szocializmusának. Rámutatott a középosztály értelmiségének függőségi viszonyára s arra, hogy a jól szervezett kapitalizmus hogyan változtatta áruvá a — nem jól szervezett értelmet;

kimutatta, hogy a szocializmus etikai mozgalom, mely a gazdasági automatizmust emberi igazsággal igyekszik pótolni s ebben a harcban az értelmiség és szocializmus egymásra vannak utalva. Vámbéry előadásán az értelmiség nagy tömegei voltak jelen (a budapesti régi képviselőház zsúfoltan megtelt érdeklődő emberekkel), ami legalább is azt bizonyítja, hogy Magyarország intellektuális rétegei szívesen kiegyeznének már egy reformista szocializmussal, ha — az ipari munkásokon kívül vagy velük párhuzamban lehetne azt megszervezni; de viszont hiányzott a nagybeteg, akiért leginkább értelme lett volna az alakulásnak: hiányzott az honorácior osztály; ami viszont azt bizonyítja, hogy a honorácior osztálynak még ipari munkások nélkül, a fábiánizmus burkolatában sem, azaz: semminemű formájában nem kell a szocializmus...

Történetek más kísérletek is, melyek a középosztályt kaotikus vergődéséből kimenteni és szilárd talajra állítani szerették volna. Ezek közé tartozik a fiatalon elhunyt Szabó Bertalan Programvázlata. (Budapest, 1931.) Követeléseai befelé: szociális magyar állam, tervgazdálkodás, szövetkezeti agrártermelés; kifelé: Dunai államok szövetsége. A tervgazdálkodást ugyancsak az ipari termelés reformjára vonatkoztatja, de követeli a holtkézi birtokok megszüntetését, az egyházi birtokok szekularizációját. Öszinte meggyőződéssel harcol az „uri“ politika garázdálkodása ellen, az új iskoláért, az új művészeti politikáért, az új házasságjogért, stb.

Hangos argumentumai ellenére is csak az alibi könyvek közé sorozhatók Károlyi Imre sok fölösleges riadalmat és sok naiv lelkesedést kiváltó sárga könyvei, melyekben a kapitalizmus krónikus bűneit ostorozza, hogy végül a szocializmus elleni harera szólítsa fel Európát, sőt a földkerekség minden kormányait, közben mindenütt bejósolva — für alle Fälle — a kapitalizmus bukását. Rejtett célok szolgálatában állnak Weis István könyvei is. Egy aktív miniszteri tanácsosnak, a Bethlen nevével szerkesztett Magyar Szemle főmunkatársának kötött pozíciója és kötött gondolkozása van. Lehet, hogy tisztán lát azokban a részletekben, melyekben radikálisan mondja ki a véleményét, de annál guzsba kötöttebb a következtetéseiben. A mai magyar társadalom című könyvében. (Budapest, 1930.) sok tárgyilagos megállapítás van, de legalább ugyanannyi megkerülése is az objektivitásnak. A középosztályhoz számítja W. elméletileg mindazon elemeket, akik a felső és vagyontalan osztályok között állanak, valóságban azonban csak a hivatalnokokat sorolja ide, hasonlóan Budai D. álláspontjához. A történeti okokat, melyek ezt az egyoldalú fejlődést előidéztek (Tisza Kálmán politikáját, aki hivatalok által próbálta megmenteni a lecsúszott nemességet stb.) nem hallgatja el W. I., ellenben megkerüli a feleletet arra a kérdésre, hogyan lett a magyarságnak s főleg a magyar középosztálynak veszedelmévé az a tény, hogy a tisztviselők „csaknem kizárólag“ magyar nemzetiségűek voltak. (Visszaözlés a mai Magyarország területére az összeomlás után). Hogy a kisgazda-osztály a középosztály összeroppanása pillanatában az „érvényesülés büvkörébe“ jutott, ennek a lélektani okát abban látja W., hogy a „nincstelenek földtisztellete(!) tette a kisgazdákat vezérrüké.“ Miért nem akarja itt meglátni a nincstelenek politikai kinullázását?... A honorácior osztály úri mivoltának tartozékait (párbajképesség, lovagiasság, társadalmi pozíció) pontosan leírja, annál inkább mellé beszél azonban a fejlődés kérdésének, mikor az idegen fajok beszivárgásával hozza kapcsolatba a magyar tisztviselő osztály súlyos helyzetét. „A gentry jelszónak, a zsidóság terfoglalásának és az előbbi jelszó és az előkelőkódési vágy leple alatt a középosztályba került szláv és sváb eredetű, könnyebb fajsúlyú elemek-

nek köszönhető az, hogy a középosztálynak az egyoldalú tisztviselői tájékozódás miatt amugy is súlyos helyzetét illem- és konvenció-problémák teszik jóformán elviselhetetlenné.“ (116. o.) W. 300.000-re teszi a középosztályhoz tartozók összlétszámát s ebből 225.000 tisztviselő. Az idegen elemek beszivárgásának pozitívumán kívül valami más negatívum is kellett ahhoz, hogy ilyen jelentékeny osztály ne tudjon boldogulni. Erről a másról, az uralkodó osztály mentalitásáról, mely megfojtott minden önállóságra, szervezkedésre való törekvést, hallgat az író. Radikális és szökimondó azonban, mikor a Habsburgokról van szó. „Nemcsak nagyobb tisztelet veszi őket körül, nemcsak tulajdonuknak tekinthetnek vagyonukon felül bizonyos egyesületeket, közeleti érvényesülési lehetőségeket, hanem egyszersmind született tagjai a törvényhozásnak stb.“ Sőt — Grünwald Bélára hivatkozva — azt is kimondja, hogy „ritka kivétellel a magyar nagybirtokok nem a nemzet nagy érdekeinek békében vagy hadban való szolgálataért, hanem azok elárulásáért adattak.“ (138. o.) Ezt az ellenmondást — a Habsburg ház kemény bírálatát s a tisztviselőosztályt közvetlenül lakájsorsba juttató uralkodó osztály kimélettét — megértjük következtetéseiből... A cserkészetben és a leventésben látja a magyar jövő zálogát; hogy a keresztény nemzeti egység, a keresztényszocializmus, fajvédelem stb. nem tudtak gyakorlatilag megvalósulni, azt az „opportunisták betódulásának“ (227. o.) tudja be s hogy ilyen elemek kifejlődhettek, azt viszont a 67-es rendszernek, melyben az elvek megtagadása volt a boldogulás előfeltétele. Az a ködös célkitűzés, hogy a magyar nemzetnek népi mivoltában „társadalmilag“ kell megizmosodnia és újra egységgé alakulnia — mitsém változtat azon a tényen, hogy alapjában véve a régi alapon szeretné újjászervezni a magyar társadalmat: a Habsburgok nélkül, de Bethlenékkal. Ugyanilyen impressziókat kelt *Hová?* című könyve is. (Budapest, 1931.) Ebben is sok a tárgyilagos, de nem kevesebb az óvatosan tárgyilagos megállapítás. Le meri írni azt a közismert tényt, hogy Magyarország lakosainak túlnyomó többsége éhes, tehát a nézetek eredőjében az ő nézetüknek kell erősebben érvényesülnie. Le meri írni, hogy nem minden bajért Trianon felelős, ír a Habsburgok ellen, a köztisztviselők függősége ellen, az álláshalmozás ellen, kritizálja a középiskola osztályszellemét, (uri ember gyermekeit a középiskolában nem lehet megbuktatni), ostromozza a rossz szelekiót. Elismeri a szovjet életképességét (31. o.), de csak ijesztésül ismeri el, hozzátéve, hogy „ennek veszedelmével a németek annál inkább kacérkodhatnak, mert tudósaik, vezetőik, böleselőik tudják, hogy annak nyersségét nagyobb műveltségükkel, erkölcsi érzékükkel, rendszerező készségükkel átalakíthatják úgy, hogy a németekre nézve bontó vagy sérelmes tulajdonságait lefaraghatják; más helyen viszont — megdöbbenőnek festi a hasonlatosságot „a mongolok és Szovjetoroszország kormányzati és hódító működése között“ (16. o.). Merészen játszik a nagy reformok gondolataival: a földjáraadé szocializálást (171. o.) mint fejlődési fokozatot jelöli meg, de ezt a merészséget csakhamar enyhíti azzal a sejtélemmel, hogy „átmenetileg a gépi működésre, műtrágyázásra leginkább képes nagytőke keritené kezébe az egész szántóföldterületet, aminek aztán nagyon szomorú szociális következményei lennének.“ (171. o.) Az államforma kérdésében valódi politikai kötéláncot jár az író. A mai nemzedéket szerinte hidegen hagyja a legitimizmus és szabadkirályválasztás ellentéte s kimondja, hogy a monarchikus elv halálos sebet kapott. Sőt még tovább megy: föltételezi, hogy „ha megszavaztatnók államforma kérdésében a 18. évüket meghaladott lakosokat és lehetővé tennők a fehér lappal való szavazást, valószínűnek látszik az, hogy a többség azzal

szavazna, a tudatos kisebbség a köztársaságra és elenyésző töredék a királyságra. (51. o.) Feltételezi azt is, hogy ha a magasabb értelmiségűeket szavaztatnók meg, akkor óriási többség nyilatkoznék a köztársaság mellett. Még azt is hangsúlyozza, hogy „az őszinteség és a nemzet valódi akaratának megfelelő megoldás sok haszonnal járna“, (51. o.) de mégis kijelenti, hogy elképzelhetetlennek tartja az államforma kérdésében a népszavazást. Tehát: parlamentarizmus nem kell, ellenben az ideiglenesnek minősített megoldás, a királynélküli királyság — az kell... Ez az egyetlen pozitívum, mellyel a könyvében feltett Hová? kérdésre felel. Mert azzal, hogy hadat kell üzeni a bálóknak, túlméretezett szabószámiláknak, igazán nem sokat mond.

Tulsokat foglalkoztunk e könyvekkel és mindenesetre jelentőségükön felül. De hangsúlyozni kell, hogy ez a két könyv hiven fedti a középosztály ama kis rétegének gondolkodását, mely az utolsó tíz évben szociológiai kérdésekkel foglalkozik s így középosztálybeli társainak gondolkodására befolyással van.

Ilyen szempontok miatt nem mellőzhetjük A magyar értelmiség válsága* c. könyvet sem, mely az értelmiség nemzetpolitikai szerepével, túltermelésével, válságával és új munkaterületeivel foglalkozik. Mind a négy tanulmány felveti a szellemi munkások szövetkezésének kérdését, a szolidaritás fontosságát, de egyik sem felel arra, hogy mi tette eddig lehetetlenné a szolidaritást és szövetkezést. Mandorff adatokkal bizonyítja a középosztály kiszolgáltatottságát, lesgözeji, hogy a megbántott nemzeti érzés nem lehet a szervezkedésnek egészséges és szolid alapja, de másrészt a legnagyobb elismeréssel szól a Kansz-ról. Pedig ennek a szövetkezésnek pártolására éppen a megbántott nemzeti érzés hajtotta a tagokat. A vezetőséget a minisztériumok aktív tanácsosai alkották — szállást is a földmívelési minisztérium adott a szövetkezetnek — s így a „lefekezés“ mindig könnyen sikerült. M. elismeréssel szól arról, hogy az 1919—24-es években a természetbeni ellátás megszervezésével és lebonyolításával tett nagy szolgálatot az egyesület tagjainak. Igaz, hogy tett ily szolgálatot, de a törvény értelmében s a szakminisztériumok kiegészítésképpen és azért végezte ezt az adminisztrációt, hogy ezzel az alibi-munkával leplezze a tisztviselők ügyeiért „folytatott“ eredménytelen munkát.

Acsay-nak is vannak radikális megállapításai: „az éhenhalás kodifikálva van“; „élre kell állni egy új szociális és gazdasági rendnek“, — de állást foglalni nem tud. Botorkál a kapitalizmus és szocializmus között s megnyugszik abban, amit Pröhászka mondott egyik utolsó beszédében: „a kapitalizmus így nem maradhat, valaminek jönnie kell helyette.“ (129. o.) Nem árulja el, minek kell jönnie. Nagy tájékozottság, de a célok kitérésében, az eszközök megválogatásában mégis sok bizonytalanság jellemzi Rajniss tanulmányát az értelmiség nemzetpolitikai szerepéről. Azzal a megállapítással kezdi, hogy az új nemzedék függetlenítette magát a régi társadalom-elmélettől s hiva a — demokráciának s így meg fog küzdeni az adott társadalmi bajokkal: az analfabétizmussal, a népbetegséggel, a rossz termelési rendszerrel s a javak igazságtalan megosztásával. Ő maga azonban, aki szintén az új nemzedékhez számítja magát, nem tud megszabadulni a történelmi osztály fontosságának a gondolatától. Ha erre képes lenne, akkor nem látna túl nagy természetes súlyt abban az osztályban, mely láthatatlanul is be van szervezve a tőke érdekei mellé és nem sokalná a szervezett

* Irták: Rajniss Ferenc, Trettina Jenő, Mandorff Emil és Acsay Tihamér, Budapest, 1931.

munka irányító hatalmát. „Egyes csoportok nemzetpolitikai fontosságuk mértékén túl szervezettek, míg mások természetes sulyukat meghamisítónan szervezetlenek“ (13. o.) (R. szervezett tőkéről és szervezett munkáról ír s mivel velük a szervezetlen intelligenciát s a szervezetlen földnépét állítja szembe, biztosan a szervezett munkásokra gondol, mikor a szervezett munkát említi.) A szervezetlen magyar intelligencia és szervezetlen magyar parasztság szembeállítására a szervezett tőkével és munkával csak logikai játék. Mert a valóság az, hogy a szervezetlen magyar intelligencia makacs ellenfele a szervezetlen parasztságnak s a szervezett tőke tudatos ellensége a szervezett munkásságnak. R. az aranyközéputon keresi a megoldást. Ennek az utkeresésnek bizonyítalmassága jellemzi okfejtését. Néha a klasszikus nemzetgazdaságtan alapvető elvein üt egyet, de csak azért, hogy a tudományos szocializmus alapvető tanaira is lesujthasson. „Smith és Marx egyformán tévedtek a tőke és munka kizárólagos hatalmának és jövőendő harcának megjósolásában, mert ennek az utolsó 50 esztendőnek legforradalmibb eseménye nem a tőke és a munka házi perpatvara, hanem egy új társadalmi osztálynak, az intelligenciának kiszületése volt.“ (20. o.) Furcsa leegyszerűsítése a dolgoknak: a tőke és munka harcát csak házi perpatvarnak látni, ellenben az intelligencia kiszületését szinte misztikus hatalomnak! ... R. a funkcionális társadalom-szemlélet alapján első helyre teszi az értelmiség kategóriáját. De viszont a funkcionális értelmiség nevében így párhuzamosítani: „Gróf vagyok, államtitkár vagyok, proletár vagyok, ezek az ósdi szólások egyformán üres mellveregetések“, — megtévesztő dialektikai játéknál nem egyéb. Hogy mi célja van az ilyen megtévesztéseknek, arra ő maga adja meg a feleletet: „Az osztályosult intelligenciának tüzetes tanulmányozása csak azért maradt ki a szociológiai kutatások anyagából, mert a szervezett tőke és a szervezett munka egyformán ellenzik az igazi, új harmadik rendnek, az intelligenciának öntudatos életét.“ (21. o.) Hogy a tőke ellenzi, azt már nem próbálja eltitkolni, de hogy gutgesinnt maradjon, ráfogja a szervezett munkára, hogy az is ellenzi. Mintha azt akarná elköpzelteni, hogy az intelligencia egy Hamupipőke életet él, analfabéta, iskolának színtét sem látó tömeg lenne, amelynek mint kiskorú képletnek, fejlődéséért mindenki felelős, csak ő maga nem... Egy pillanatra meginog R. okoskodása: „miért ne szervezkedjék a szellemi munkás közös szakszervezetekben a fizikai munkásokkal, amikor nyilvánvaló, hogy a munkásmozgalmakból kitermelt érdekképviseletet felhasználása igen praktikus és hasznos eredményeket hozhatna?“ (23. o.) Később átfutja az intelligencia gőgös önérzete s kijelenti, hogy a szellem lobogó lángnyelveit nem szabad „proletárosan előírt vagy államilag szabályozott formára stuccolni.“ (25. o.) Nehéz tisztázni a kérdést, R. maga is tévedésben van-e vagy csak olvasóit téveszti meg? Bizonyos, hogy megkerüli a kérdéseket. Hiszen többször ő maga is beismerésbe jut (a munkás önvédelmében több intelligencia van; az intelligenciában nincs áldozatkészség, nem látja a közös osztály érdekeit stb.) S ami R.-ék megoldásait, az új munkaterületeket illeti, azokban mindenütt az államilag szabályozott forma dominál. Az állam teremtsen meg mindent: a szellemi munkások autonóm munkaközvetítő hivatalát 400 munkással; a szervező mezőgazdasági munkások táborkarát 1200 taggal; az állami gyermekmenhelyek kötelekébe tartozó gyermekekből, 20.000-ból a modern magyar mezőgazdaság altiszti karát képezné 500 gazdasági tanító, a magyar szegény ügy szakszerű szervezését intézné 1500 új hivatalnok stb.

Talán fölösleges hangsúlyozni, hogy akár a Magyar Szemle-Bethlen-Weiss István-féle politikai alibi-irányzat, akár a Rajniss-féle,

tudományosan felkészültebb szociológiai-alibi tendencia a fasizmus felé lendítik a magyar középosztályt. Helyzetét ugyan nem fogja megoldani, de ez az irány kapcsolódik be legszervezesebben régi ideológiájába. Az osztály maga nemzetfenntartónak, a hazafias érzés egyedüli letéteményesének képzele magát s még a végzetessé vált nemzetiségi kérdésben sem változtak a nézetei. A tudományos irányítás ma is a régi szellemű. Budapesten ma magyar kisebbségkutató intézet dolgozik egészen a Jancsó-Bánffy-Rákosi Jenő-féle pártpolitikai iskola szellemében. Kolozsvári B. még mindig az „idegen racionalizmustól“ félti a magyarságot.* Ez az irányzat még ma is nyugodtan hirdeti, hogy a nemzetiségi kérdés a kiegyezés után a megoldhatatlanság állapotában volt, hogy a kiegyezési korszak magyar nemzetiségi politikája „sokban tévedhetett, de az erkölcs és tisztesség ellen soha nem vétett.“ (159. o.) s végül leszögezi azt az „igazságot, hogy e korszak nemzetiségi politikája által vagy e miatt nem veszítettük el nemzetiségeinket, de épp ezen korszak alatt gyűjtöttünk erőt, szerveztük meg államunkat s hagytuk elcsatolt területeinken egy magasabb államrendszer és kormányzati mód örökké élő emlékeit.“ (159. o.) Ugyanezen emlékkönyv hiánytalanul meggyőz bennünket arról, hogy — ha ismét mód lenne nemzetiségi politika gyakorlására, a neo-nacionalizmus köpenyege alatt is a multak árnyait idéznék fel a nemzetiségi kérdés tudományos kutatói.

Szóval: a magyar középosztály helyzete anyagi tekintetben rosszabb a réginél, régi ideológiája viszont a fasizmus frazeológiájával van kibélelve. Helyzetével elégedetlen, feljebbvalóival szemben meghunyászkodó, politikai tájékozódásában tanulatlan vagy félrevezetett. Megszokásból: irredenta, ráneveltségből s — erősen kálvinista vidékeken — ösztönösségből antiszemita és mindenütt paraszt és munkásgyűlölő s antiszocialista. Ideológiája szűkkörű, — az osztályok egymásközi viszonyát vagy a földbirtokrendszer befolyását az összes állapotokra nem képes belátni, úri mivoltára még mindig gögös s a vezetői által elkövetett panamák ódiáját egykedvűen viseli. A hivatalnoki középosztály a maga egészében ma is tisztességes, de morális érzéke annyira megesappant, hogy nem tud megbotránkozni az immoralis tények miatt. Nyomorát eléggé érzi már, de azon segíteni nem tud. Szervezkedésre szabadsága nincs, de nincs is érzéke hozzá. Az eseményeket nem tudta irányítani. Ő maga csupán sodródik az események után...

HITLER ÉS A ZSIDÓ NUMERUS CLAUSUS

Európa főiskoláin az 1929/30-as tanévben a zsidó diákok száma a következő volt:

Szovjetunió	25.000	15,5 _o / ^o
Lengyelország	8.407	20 _o / ^o
Németország	4.371	3,9 _o / ^o
Csehszlovákia	3.522	12,1 ^o / _o
Ausztria	3.198	14,8 _o / ^o
Magyarország	1.284	8,6 _o / ^o
Románia	800	4,2 _o / ^o
Litvánia	756	31 _o / ^o
Lettország	572	8,9 _o / ^o

Európában tehát százalékarányban a német egyetemeken tanult a legkevesebb zsidó diák.

* Jancsó Benedek Emlékkönyv. (Budapest, 1930) 17. 1.